УДК 37.013:37.013.42

Ю. Д. Заячук

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки

Львівського національного університету імені Івана Франка

О. А. Цюк

аспірант кафедри загальної та соціальної педагогіки

Львівського національного університету імені Івана Франка

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: НА ПРИКЛАДІ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ МОДЕЛЕЙ ШВЕЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ

У статті окреслено міжнародні організації із забезпечення якості вищої освіти та основні завдання Європейської мережі агенцій якості. Здійснено порівняльний аналіз двох підходів до забезпеченні якості вищої освіти на прикладі двох європейських країн (Швеція, Німеччина). Для першого підходу характерне наділення державних органів управління освітою функціями гаранта якості освіти. Для другого – передача таких функцій вузькоспеціалізованим органам оцінювання. Означений порівняльний аналіз здійснено на прикладі систем вищої освіти європейських країн, що обрані як приклади різних європейських університетських моделей – Скандинавської та Гумбольдтської.

Ключові слова: *якість вищої освіти, забезпечення якості, система вищої освіти, національні системи.*

QUALITY ASSURANCE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION: ON THE EXAMPLE OF UNIVERSITY MODELS OF SWEDEN AND GERMANY

In the article, there are outlined the international organizations for quality assurance of higher education and the main tasks of the European network of quality agencies. A comparative analysis of two approaches to quality assurance of higher education on the example of two European countries (Sweden, Germany) is implemented. For the first approach, this is characteristic of giving the state body of educational authorities' functions as a guarantor of education quality. For

the second - to transfer such functions to highly specialized body of evaluation. Definite comparative analysis was carried out on the example of systems of higher education of European countries that are selected as the examples of various European University models – Nordic and Humboldtian.

Keywords: *quality of higher education, quality assurance, system of higher education, national systems.*

Визначення актуальності проблеми. Нині відбувається складний і достатньо болісний для багатьох національних освітніх систем процес реформування та пошуку нової моделі освіти загалом та вищої освіти зокрема. Одним із ключових аспектів сучасних реформ у галузі вищої освіти та індикатором її успішності в цілому сьогодні є забезпечення *якості вищої освіти*. З метою гарантування якості європейської вищої освіти і, відповідно, посилення її надійності та довіри до неї розроблено низку документів, як-то Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.), Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти (2005 р.), а також утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти (2004 р.) та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (2008 р.). Європейські держави також задекларували продовження співпраці у напрацюванні системи контролю за якістю вищої освіти. Загалом питання якості освіти є наріжним питанням європейської освіти, яке мусить стати таким самим і для університетів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням забезпечення якості вищої освіти займалися Петришин Р., Ушенко О., Іванчук М., Вербицька С., Вікторов В., Бугров В., Гожик А., Жданов К., Зарубінська І., Захарченко В., Калашнікова С., Козієвська О., Луговий В., Калашнікова С. Систему вищої освіти досліджували Шевченко Л. , Калінічева Г., Андрущенко В., Бех І., Куліненко Л., Волощук І., Кремень В., Павлова О., Мельничук Т., Мисюра Т., Карпенко О., Вербова В. та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначення міжнародних організацій із забезпечення якості вищої освіти та суб'єктів, зацікавлених в

забезпеченні якості вищої освіти, окреслення основних завдань Європейської мережі агентств якості вищої освіти (ENQA), а також порівняльний аналіз двох підходів до забезпеченні якості вищої освіти у європейських країнах, на прикладі систем вищої освіти окремих країн, що обрані як приклади різних європейських університетських моделей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблемами розробки ефективної міжнародної моделі освітніх парадигм якості освіти почали займатися ще у 70–80-х роках такі знані міжнародні організації, як ЮНЕСКО та Організація з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [1, с. 29].

Співпраця між ОЕСР та ЮНЕСКО не керується жодними офіційними угодами, тим не менше ці організації співпрацюють у декількох сферах. Одним із найбільших спільних проектів є якраз напрацьований ними Посібник / інструкція в галузі забезпечення якості транскордонної вищої освіти (Guidelines on Quality Provision in Cross-border Higher Education) (2005) [2, с. 97].

До розв'язання проблеми долучилися й міжнародні організації: 1) ухвалено шість регіональних конвенцій ЮНЕСКО з визнання кваліфікацій (оцінювання якості освіти), які ратифіковані понад 100 державами-членами і стали ядром Болонського процесу; 2) розроблено Керівні принципи ЮНЕСКО-ОЕСР із забезпечення якості у сфері трансграничної вищої освіти (2005р.); 3) створено Глобальний Форум ЮНЕСКО з міжнародної якості, акредитації та визнання кваліфікацій; 4) реалізується пілотний проект ЮНЕСКО з відкриття порталу провідних ВНЗ (2006 р.) з метою надання достовірної і повної інформації про авторитетні ВНЗ світу та 5) спільно ЮНЕСКО і Світовим Банком здійснюється Глобальна ініціатива із забезпечення якості з метою створення міжнародної програми підтримки освіти у країнах, що розвиваються, Східній Європі та Середній Азії [3, с. 7].

На основі рекомендацій Ради міністрів освіти країн Євросоюзу у 2000 році було створено Європейську мережу агенцій якості вищої освіти (ENQA), яка разом з Європейською асоціацією університетів (EUA) та Європейським

союзом студентів (ESIB) розробляє стандарти, процедури та методологічні рекомендації із забезпечення якості вищої освіти [4, с. 208-209].

Основними завданнями ENQA є: обмін інформацією та поширення позитивного досвіду, зокрема, щодо методологічних напрацювань у сфері оцінювання якості освіти та їх практичної реалізації; експертне оцінювання та консультування з питань гарантування якості освіти на прохання країн-членів Європейського Союзу та міжнародних організацій; встановлення та підтримка контактів з міжнародними експертними організаціями.

Задля формування системи забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі міністри країн-учасниць у Берлінському комюніке від 19 вересня 2003 р. доручили ENQA у співпраці з Європейською Асоціацією університетів (EUA), Європейською Асоціацією вищих навчальних закладів, що не є університетами (EURASHE) та Європейським студентським міжнародним бюро (ESIB, що у 2007 р. перейменовано на ESU -– Європейську студентську спілку), які утворили групу Е4, розробити “узгоджені стандарти, процедури та рекомендації із забезпечення якості”. Розроблені стандарти і рекомендації – European quality assurance standards and guidelines (ESG) – були схвалені на конференції в Бергені 2005 р. Призначення ESG полягало в наданні допомоги та визначенні орієнтирів як для вищих навчальних закладів при розробці своїх власних систем забезпечення якості освіти, так і для агенцій, що здійснюють відповідні перевірки. Фактично, в ESG були закладені єдині вимоги щодо забезпечення якості освіти в зоні європейського освітнього простору.

Заключним етапом формування європейської системи забезпечення якості вищої освіти можна вважати створення 4 березня 2008 р. в Брюсселі Європейського реєстру забезпечення якості (European Register of Quality Assurance, EQAR). Мета діяльності EQAR полягає у забезпеченні прозорої і доступної інформації про надійні європейські агенції із забезпечення якості освіти, а також сприяння мобільності студентів та підвищення довіри до вищих навчальних закладів. Головною умовою занесення до означеного

реєстру була відповідність ESG та низці інших критеріїв, окреслених у доповіді групи Е4 на конференції у Лондоні 2007 р. [5, с. 166-173].

Якщо раніше якість освіти визначалася залежно *від тривалості навчального часу, змісту навчальних програм* тощо, то зараз, з булонською реформою, *акцент переноситься на отримані студентом знання, професійні компетенції, навички, його готовність до працевлаштування*. **Важливо, що європейська спільнота головним критерієм якості освіти вважає кінцевий результат навчання – здатність випускника вищого навчального закладу успішно працювати за фахом.** У таких умовах принципову відповідальність за якість освіти несуть вищі навчальні заклади [4, с. 208].

У 2003 році була зроблена перша спроба ідентифікувати суб'єкти, зацікавлені в забезпеченні якості вищої освіти. К. Ватті визначає групу з чотирьох учасників: 1) уряд держави; 2) національні аудиторські й акредитаційні агенції; 3) вищий навчальний заклад; 4) професорсько-викладацький склад. У 2008 році К. Трембле доповнила цей перелік ще трьома суб'єктами: 1) студенти і їх батьки; 2) роботодавці; 3) суспільство. Вважаємо, що до переліку зацікавлених осіб також необхідно зарахувати ЗМІ, глобальні і регіональні мережі аудиторських і акредитаційних агенцій та міжнародні організації, які займаються проблемою розвитку вищої освіти (ЮНЕСКО, Світовий банк, ОЕСР).

Підкреслимо, що кожен із названих вище суб'єктів часто має власне бачення суті якості вищої освіти, тому цілком зрозуміло, що бажані цілі і методи їх досягнення можуть не збігатися [6].

Освітні національні системи різняться між собою не тільки механізмами та процедурами забезпечення якості освіти, а й ступенем залучення до цього процесу державних, професійних та суспільних органів. Із цього погляду можна виділити *два підходи до забезпечення якості вищої освіти*.

Для **першого** характерне наділення *державних органів управління освітою* функціями гаранта якості освіти і функціями оцінки роботи вищих навчальних закладів, як-то Відділу оцінки та контролю (Department for

evaluation and control), який знаходиться у складі Міністерства освіти (Ісландія), Національної агенції з вищої освіти (National Agency for Higher Education) (Швеція), Ради з оцінки вищої освіти (Higher education evaluation council) (Фінляндія), Державного комітету з акредитації (the State Accreditation Committee) (Польща).

Для **другого** підходу характерна передача таких функцій *вузькоспеціалізованим органам оцінювання* (як-то агенціям, радам, професійним корпораціям), які займаються акредитацією навчальних програм.

Слід також зазначити, що соціально-економічний і адміністративно-політичний контекст кожної країни є унікальним і головним чинником, що визначає освітню політику і, зокрема, методи забезпечення якості освіти.

Звернемося до конкретних прикладів країн, що презентують кожен з означених вище підходів до забезпечення якості освіти, здійснюючи їх порівняльний аналіз. Візьмемо за основу приклади систем вищої освіти європейських країн, що, відповідно, представляють різні європейські університетські моделі, вважаючи, що перший підхід до забезпечення якості вищої освіти притаманний, зокрема, *Скандинавській університетській моделі*, другий підхід – *Гумбольдтській університетській моделі*.

Класичним прикладом Скандинавської університетської моделі є Швеція; Німеччина є класичним прикладом Гумбольдтської університетської моделі. Тож розглянемо наші приклади.

У *Швеції* головна відповідальність за формування державної політики у сфері освітніх послуг у країні лежить на національному урядові і парламенті. Загальну мету й напрями роботи навчальних закладів визначають на державному рівні, їх закріплено в Законі про освіту (2011 р.).

Загалом структура системи забезпечення якості вищої освіти вперше з'явилася в Швеції ще у 1960-х роках [7]. А сьогодні єдиним органом, що здійснює нагляд за вищими навчальними закладами Швеції, є державний орган – Шведська Національна агенція з вищої освіти (Högskoleverket Sverige Högskoleverket). Вона покликана розробляти та підтримувати високі

стандарти у сфері вищої освіти в Швеції. Серед механізмів, за допомогою яких Агенція виконує поставлене завдання, виокремлено наступні: огляд якості вищої освіти країни, вимоги до вищих начальних закладів Швеції дотримуватися відповідного законодавства і положень, моніторинг тенденцій і подій у сфері вищої освіти Швеції, надання інформації про стан справ у сфері вищої освіти країни, оцінка університетських навчальних курсів і програм, оцінка права університетів присуджувати кваліфікації, визнання кваліфікацій, отриманих в іноземних університетах [8].

Таким чином, за оцінками університетських професорів, з'явився "тиск звітів" про виконану роботу. Професор Р. Рінне з Університету Турку Фінляндія, котра також представляє Скандинавську університетську модель, зазначив: "У нас стає все більше і більше тиску на університетських професорів, ми повинні показати, наскільки і що ми зробили" [9].

У *Німеччині*, система вищої освіти якої базована на Гумбольдтській моделі "дослідного" університету, досі немає такого "тиску звітів". Ще 10 років тому ніхто тут не знав терміну "акредитація".

Гумбольдтська модель дослідного університету будувалася на принципі свободи викладання і свободи навчання, принципі інтеграції викладання і дослідження, та принципі впровадження семінарської системи навчання як основи для діяльності викладацько-студентської спільноти [10].

Англосаксонська традиція – оцінювати роботу університету – не була притаманна німецькій академічній традиції, в тому числі і через історично позитивний образ університету у суспільстві.

Зараз у рамках трансформації структури управління освітою, основні критерії для визнання академічної успішності та досягнень змінюються. Якщо традиційними критеріями оцінювання вважалася академічна репутація і видатні публікації, то новими критеріями є число успішних студентів, число докторантів, кількість наукових статей, гроші тощо. Крім того, з'явилися спеціальні установи з акредитації, які здійснюють оцінку та акредитацію

нових курсів та нових бакалаврських і магістерських програм – *незалежні акредитаційні агенції*.

Акредитаційні агенції – механізм "зовнішнього" оцінювання якості. Їхніми формальними критеріями, яким університет повинен відповідати, є гроші, персонал, сертифікати, додаток до диплома і будівля університету. У свою чергу, "внутрішнє" оцінювання якості – це індивідуальне оцінювання семінарів та лекцій, оцінка навчальних програм, і оцінка структури навчального плану .

Якщо перевірка – це внутрішня справа вищого навчального закладу, то акредитацію потрібно здійснювати, наймаючи при цьому відповідну агенцію. Акредитацію роблять зовнішні агенції, які вибираються і оплачуються університетами. При цьому вони перевіряють не сам вищий навчальний заклад, а його конкретні освітні програми. Тобто на кожну освітню програму потрібно наймати таке агентство, щоб воно могло перевірити її і допустити до користування. Проблема полягає в тому, що німецькі університети не встигають подавати програми на акредитацію чи не мають для цього достатньо коштів, а це досить дорога процедура [11].

Цю позицію окреслили в інтерв'ю також професори Гумбольдтського університету доктор Ю. Хенце та доктор Ю. ван Бур, зазначаючи, що на даний момент у Німеччині систему "зовнішнього" і "внутрішнього" контролю якості освіти ще належить напрацювати, адже вона на даний час не діє належним чином [12].

До сказаного слід також додати, що вимог про єдині державні або земельні стандарти немає, мова йде якраз про децентралізацію розвитку університетської освіти в Німеччині.

Фактично європейська система забезпечення якості вищої освіти нині реалізується на трьох рівнях: рівні кожного вищого навчального закладу, на рівні держави та на міждержавному рівні, зокрема серед тих держав європейської спільноти, які є учасниками Болонського процесу [5, с. 172].

Висновки. Загалом, європейська освіта сьогодні – це ступенева підготовка фахівців, потужна університетська наука, мобільність учасників освітнього простору, а також надзвичайно висока відповідальність перед суспільством за якісну складову, контрольована громадськістю і власним авторитетом. Створення спільного європейського освітнього простору змінює функції освіти, робить вирішальною її роль у соціально-економічного розвитку європейських країн та забезпечує підвищення якості освіти. Загалом питання якості вищої освіти є наріжним питанням європейської освіти. Головним виміром якості є те, чи задоволені навчальними програмами споживачі освітніх послуг, і чи, як наслідок, вони інтегровані у ринок праці, ідеально, в масштабах усього європейського континенту. Нам видається важливим аналіз підходів до забезпечення якості вищої освіти, що діють у різних європейських країнах, спробу якого ми зробили. В перспективі нам бачиться необхідність подальших наукових розвідок в напрямі поглибленого вивчення досвіду окремих країн та спроби дати відповідь на питання чи існує можливість створення абсолютно уніфікованої і абсолютно ефективної європейської системи забезпечення якості вищої освіти, чи управління якістю освіти має виходити з того, що кожна країна вирішуватиме це питання з врахуванням особливостей національної системи вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Вікторов В. Г. Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз): Монографія. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 286 с.

2. Kallo J. OECD Education Policy: a comparative and historical study focusing on the thematic reviews of tertiary education. – Jyvaskyla: Finnish Education Research Association, 2009. – 428 p.

3. Шевченко Л. Соціальна відповідальність вищих навчальних закладів: аспект якості освіти // Вісник Національного університету «Юридична

академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право. – 2011. – № 4 (7). – С. 5–15.

4. Вища освіта: європейський вимір та українські перспективи. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.

5. Калінічева Г. Європейська система забезпечення якості вищої освіти та механізми її імплементації в Україні // Україна в Європі: Пошуки спільного майбутнього. Колективна монографія. – К., 2009. – С. 161–187.

6. Вербицька С. Забезпечення якості вищої освіти в умовах інтернаціоналізації глобального освітнього простору // Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2010/2010_2_9.pdf

7. Take Hiroko. The Swedish Model of Quality Assurance at Higher Education Institutions // Journal of International Cooperation Studies. – Vol. 20. – No 2–3. – 2013. – P. 193–209.

8. http://www.icde.org/Swedish+National+Agency+for+Higher+Education+-+H%C3%B6gskoleverket+i+Sverige.b7C_wtfMZL.ips

9. З інтерв'ю з професором Університету Турку (Фінляндія) д-ром Р. Рінне, проведеним автором статті Юлією Заячук в Університеті Турку в рамках програми EMECW.

10. Krull W. Exporting the Humboldtian University // Minerva. – 2005. – Vol. 43, № 1. – P. 99–102.

11.Бадах Г. Реалізація ідей Болонського процесу в Німеччині: забезпечення контролю якості вищої освіти та акредитацій на система країни // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – Вип. 98. – С. 4–6. С. 5.

12. З інтерв'ю з професороми Гумбольдтського університету (м. Берлін, Німеччина) д-ром Ю. Хенце та д-ром Ю. ван Буром, проведеними автором статті Юлією Заячук у Гумбольдтському університеті в рамках програми EMECW.